

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ “ВІЦЕБСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ П.М. МАШЭРАВА”

Філалагічны факультэт

Кафедра літаратуры

Дапушчаны да абароны

“ 01 ” 06 2019.

Загадчык кафедры

 Р.А.У. Крыклівец

МАГІСТЭРСКАЯ ДЫСЕРТАЦЫЯ
ПРАБЛЕМА ЎПЛЫВУ ТРАДЫЦЫЙ НАРОДНАЙ СМЕХАВОЙ
КУЛЬТУРЫ НА ПРАЗАІЧНЫ ДЫСКУРС У. КАРАТКЕВІЧА
Спецыяльнасць 1-21 80 10 “Літаратуразнаўства”

Марозаў Алесь Іванавіч,
магістрант

Абарона 21.06.2019
Аўзама 8 (вова) Олф

Навуковы кіраўнік:
Падстаўленка Віталь Феліксавіч,
дацэнт, кандыдат філалагічных
наук, дацэнт

Віцебск, 2019

Учреждение образования
«Витебский государственный университет имени П.М.Машерова»
Кафедра литературы

Утверждаю
Завкафедрой О.В.Лапатинская
« 14 » листапада 20 18 г.

Задание на дипломный проект (дипломную работу)

Обучающемуся (студенту, курсанту)

Марозаву Алясю Іванавічу

(фамилия, инициалы)

1. Тема дипломного проекта (дипломной работы)

Праблема ўтварэння традыцый народнай смехавой культуры на краінічым доктрыне Ч. Каранкевіча

(наименование темы)

Утверждена приказом руководителя учреждения высшего образования от 14.11.18 N 350

2. Исходные данные к дипломному проекту (дипломной работе)

3. Перечень подлежащих разработке вопросов или краткое содержание расчетно-пояснительной записки:

- а) народная смехавая культура;
- б) смысл народнай карнавальнасці ў сув. і нац. літаратурах;
- в) краінічныя рысы Ч. Каранкевіча;
- г) насмешка – ступень дэманічна ў прозе пісьменніка.

4. Перечень графического материала (с точным указанием обязательных чертежей и графиков) _____

5. Консультанты по дипломному проекту (дипломной работе) с указанием относящихся к ним разделов

6. Примерный календарный график выполнения дипломного проекта (дипломной работы)

Этап выполнения работы	Содержание выполняемой работы	Сроки представления материала	Отметка о выполнении этапа работы	Подпись руководителя
1	Збор і сістэм. нав.-кр. м.	01.12.2018	выканана	<u>О.В.</u>
2	Напісанне 1 разд. м.г.	01.02.2019	выканана	<u>О.В.</u>
3	Напісанне 2 разд. м.г.	01.03.2019	выканана	<u>О.В.</u>
4	Напісанне 3 разд. м.г.	04.04.2019	выканана	<u>О.В.</u>
5	Напісанне заключэння	02.05.2019	выканана	<u>О.В.</u>
6	Паўрыхтоўка да абароны м.г.	01.06.2019	выканана	<u>О.В.</u>

7. Дата выдачи задания

14 лістапада 2018г.

8. Срок сдачи законченного дипломного проекта (дипломной работы)

20 мая 2019г.

Руководитель _____

(подпись)

В.Ф. Ладстваўленка

(инициалы, фамилия)

Подпись обучающегося _____

Дата

Рэферат

Магістэрская дысертацыя 67 старонак, 57 крыніц

НАРОДНАЯ СМЕХАВАЯ КУЛЬТУРА, КАРНАВАЛ, БУРЛЕСК, ГРАТЭСК, ПАРОДЫЯ, КАМІЗМ, ІРОНІЯ, АБРАДАВЫ СМЕХ.

Аб’ект даследавання – казкі, аповесці і раман Уладзіміра Караткевіча, дзе рэпрэзентуюцца традыцыі народнай смехавой культуры.

Прадмет даследавання – элементы традыцый народнай смехавой культуры ў празаічным дыскурсе Уладзіміра Караткевіча.

Мэта работы – шматпрыкладна раскрыць значнасць народных смехавых традыцый на празаічны стыль Караткевіча.

Пры распрацоўцы магістэрскай дысертацыі мы арыентаваліся на такія **метады**, як крытычны аналіз, параўнальны метадад, аналіз мастацкага твора, абагульненне.

Актуальнасць тэмы заключаецца ў тым, што Уладзімір Караткевіч з’яўляецца прызнаным класікам беларускай літаратуры і майстрам гістарычнай прозы ў прыватнасці, таму вывучэнне яго творчай спадчыны неабходна для больш поўнага разумення самабытнага стылю пісьменніка. Пры гэтым важна адзначыць, што ў працы даследуецца адлюстраванне і ўплыў традыцый народнай культуры на стыль пісьменніка, а таксама адзначаецца аўтарская арыентаванасць не толькі на народны камічны свет, але і адпаведныя падыходы ў сусветнай класічнай літаратуры.

Элемент навізны нашай працы заключаецца ў тым, што тут даследуюцца празаічныя творы Уладзіміра Караткевіча з пункту погляду ўплыву на іх вобразныя сістэмы традыцый народнай смехавой культуры. У навуковай прасторы існуюць розныя працы на гэту тэму, і яна з’яўляецца даволі распрацаванай, але мы закранулі некаторыя моманты адносна пастаўленай праблемы, якія дазваляюць паглядзець на яе з новага боку. Акрамя гэтага, у межах нашай працы былі даследаваны некаторыя празаічныя творы Уладзіміра Караткевіча, праблема ўздзеяння на вобразныя

сістэмы якіх яшчэ не была раскрыта ў навуковай літаратуры ў дастатковай ступені.

Тэарэтычная і практычная значнасць працы заключаецца ў тым, што яна дазваляе больш шырока паглядзець на аўтарскі стыль Уладзіміра Караткевіча. Гэта можа ўнесці пэўны ўклад у вывучэнне творчай спадчыны пісьменніка і яго стылю. Трэба таксама адзначыць, што намі былі сабраны і ўпарадкаваны матэрыялы пра народную смехавую культуру, што дазволіць паглыбіць веды пра тэорыю народнай смехавой культуры ў кантэксце еўрапейскай і беларускай культур і іх уплыў на развіццё літаратуры. Акрамя гэтага, матэрыялы нашага даследавання могуць быць выкарыстаны на курсах вывучэння гісторыі беларускай літаратуры, а таксама для далейшай распрацоўкі праблемы уплыву традыцый народнай смехавой культуры на творчы стыль Уладзіміра Караткевіча.

Змест

Уводзіны.....	5
1 Паняцце пра смехавую культуру	7
1.1 Смехавая культура сярэднявечча	10
1.2 Смехавая культура Старажытнай Русі.....	14
1.3 Канцэпцыя карнавалізацыі як сродак разумення народнай смехавой культуры.....	18
2 Народная смехавая культура ў прозе У. Караткевіча.....	25
2.1 Літаратуразнаўчыя падыходы да праблемы ўплыву народнай смехавой культуры на прозу У. Караткевіча.....	25
2.2 Традыцыі народнай смехавой культуры ў казках У. Караткевіча	31
2.3 Уплыў традыцый народнай смехавой культуры на вобразныя сістэмы аповесцей У. Караткевіча	39
2.3.1 Адлюстраванне традыцый народнага абрадавага смеху ў аповесці “Ладдзя распачы”	40
2.3.2 “Легенда аб бедным д’ябле і аб адвакатах сатаны” як прыклад мастацкага ўвасаблення традыцый народнай смехавой культуры	44
2.3.3 Застольныя вобразы як элемент святочнага смеху ў аповесці “Цыганскі кароль”	50
2.4 Праявы народных камічных традыцый у рамане “Хрыстос прызямліўся ў Гародні”	56
Заклучэнне.....	60
Спіс выкарыстаных крыніц	62
Дадатак.....	67

Уводзіны

У беларускай літаратуры Уладзімір Караткевіч шырока вядомы як аўтар гістарычнай прозы. З'яўляючыся сапраўдным майстрам, ён трапна выкарыстоўваў выразнае літаратурнае слова для ажыўлення гістарычнага мінулага. Але, для пагружэння ў іншую эпоху, не дастаткова проста пералічыць факты тагачаснага навакольнага асяроддзя. Сапраўдны майстар заўсёды знойдзе свае шляхі для перадачы так званага духу часу, незнаёмага для сучаснага чытача. Стаўленне чалавека да навакольнага свету, нараджэння і смерці, унутрысацыяльныя адносіны, побыт і, нарэшце, смехавая культура, вось некаторыя з аспектаў, пасля знаёмства з якімі, можна даведацца пра ўнутраны свет чалавека іншай эпохі, як ён разважаў, што яго клапаціла.

Зварот да традыцый народнай смехавой культуры закранае такія важныя бокі паўсядзённага жыцця, як адносіны да гумару. У дачыненні да сярэднявечнага чалавека ў гэтым плане вельмі важна ўзгадаць пра карнавальныя традыцыі, якія даюць нам уяўленне пра яго спосаб мыслення. Даследаваннем карнавала як часткі народнай смехавой культуры у свой час займаўся вядомы расійскі даследчык Міхаіл Бахцін. Пасля матэрыялы яго даследавання былі сфармуляваныя ў канцэпцыю карнавалізацыі, якую Бахцін ахарактарызаваў у кнізе “Творчасць Франсуа Рабле і народная культура сярэднявечча і рэнесанса”. Гэтая канцэпцыя знайшла сваё адлюстраванне ў літаратуры, этнаграфіі і іншых сферах, акрамя гэтага яна атрымала цесную сувязь з філасофіяй. У названай кнізе Міхаіл Бахцін вельмі падрабязна спыняецца на асноўных прынцыпах канцэпцыі карнавалізацыі, а таксама аналізуе творчасць Рабле з пункту гледжання ўплыву на яе народных традыцый карнавала. Кніга Бахціна стала для нашага даследавання тэарэтычнай першакрыніцай палажэнняў канцэпцыі карнавалізацыі паўсядзённага жыцця.

Аб'ектам даследавання сталі некаторыя праявіныя творы Уладзіміра Караткевіча, сярод іх раманы “Хрыстос прыямліўся ў Гародні”, некаторыя

казкі і аповесці. Зыходзячы з вышэй сказанага, **прадметам** даследавання сталі праявы традыцый народнай смехавой культуры ў пражайчым дыскурсе У. Караткевіча, іх уплыў на аўтарскі стыль пісьменніка. Такім чынам, намі была сфармулявана наступная мэта даследавання – шматпрыкладна раскрыць значнасць народных смехавых традыцый на пражайчны стыль Караткевіча.

Уплыў традыцый народнай смехавой культуры і раней даследаваўся ў кантэксце літаратурнай спадчыны розных пісьменнікаў. Проза Караткевіча не стала выключэннем, але ступень вывучэння гэтай праблемы пакуль што зусім невялікая. **Элементарам** навізны нашай працы таксама з’яўляецца і той факт, што ў ім разглядаюцца такія творы, што яшчэ не вывучаліся ў гэтым кантэксце.

Такім чынам, новыя факты, выяўленыя падчас напісання гэтай працы, могуць паслужыць для больш поўнага і грунтоўнага даследавання ў дадзеным накірунку. Акрамя гэтага, напрацаваныя матэрыялы могуць быць выкарыстаны пры выкладанні курсаў літаратуры і філасофіі, а таксама зрабіць пэўны ўнёсак у праблему вывучэння аўтарскага стылю Уладзіміра Караткевіча. Менавіта ў гэтым мы бачым **практычную значнасць** нашага даследавання.

Былі сфармуляваны наступныя **задачы**, якія патрабуюць вырашэння з мэтай раскрыцця тэмы даследавання:

- сабраць і сістэматызаваць матэрыял па тэорыі смехавой культуры з мэтай атрымаць поўнае ўяўленне пра гэта паняцце;
- выявіць элементы смехавой культуры ў пражайчных творах У. Караткевіча;
- прааналізаваць пражайчныя творы У. Караткевіча з пункту погляду ўплыву на іх вобразныя сістэмы традыцый народнай смехавой культуры.

Спіс выкарыстаных крыніц

- 1 Багарадава, Т. Р. Гісторыя беларускай літаратуры (XIX ст. – 1970-я гады XX ст.) : вучэб.-метадыч. комплекс для студэнтаў спец. 1-21 05 06 «Раман-германская філалогія» / Т.Р. Багарадава. – Наваполацк : ПДУ, 2009. – 498 с.
- 2 Бахтин, М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и ренессанса / М. Бахтин. – М.: Художеств. лит., 1990. – 543 с.
- 3 Беларуская літаратурная спадчына: анталогія. У 2 кн. Кн. 1 / уклад. С.А. Курбанова [і інш.]. - Мінск: Беларус. навука, - 2011. - 1029с.
- 4 Белкин, А.А. Русские скоморохи / А.А. Белкин. - М.:Худ. лит. – 1975. – 192 с.
- 5 Бергсон, А. Смех / А. Бергсон. – М.: Искусство. – 1992. – 127 с.
- 6 Боров, Ю.Б. О комическом / Ю.Б. Боров, - М.: Искусство, - 1957. - 232 с.
- 7 Бореев, Ю.Б. Карнавальный натурализм (искусство Города): народный смех казнит несовершенство мира, омыв весельем, преображает и обновляет его / Ю.Б. Бореев // Теория литературы: в 4 т. Т. 4. Литературный процесс. М.: ИМЛИ РАН. – Наследие. – 2001. – С. 154-158.
- 8 Верабей, А. Абуджаная памяць. Нарыс жыцця і творчасці Уладзіміра Караткевіча / А. Верабей. – Мінск: Маст. літ., 1997. – 280 с.
- 9 Верабей, А. Уладзімір Караткевіч: жыццё і творчасць / А. Верабей. – Мінск: “Беларуская навука”, 2005. – 271 с.
- 10 Верабей, А. Фальклорныя матывы ў творчасці Уладзіміра Караткевіча : драматургія, публіцыстыка / А. Верабей // Роднае слова. — 2006. — N 7. – С. 18-20.
- 11 Верабей, А.Л. Жывая павязь часоў: Нарыс творчасці Уладзіміра Караткевіча / А.Л. Верабей. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – 119 с.

- 12 Вишницкая, Ю.В. Карнавальный мир. Система уроков по "Гаргантюа и Пантагрюэлю" / Ю. В. Вишницкая // Вопросы культурологии. — 2006. — N 11. — С. 51-53.
- 13 Власова, З.И. Скоморохи и фольклор / З.И. Власова. — СПб.: Алетейя. — 2001. — 524 с.
- 14 Волков, И.Ф. Теория литературы: Учеб. пособие для студентов и преподавателей / И.Ф. Волков. - М.: Просвещение; Владос. - 1995. - 256 с.
- 15 Даніліна, І.Л. Прыметы, віды і роды камічнага як мастацкая зьява / І.Л. Даніліна // Вестник Полоцкого государственного университета. - 2008. - №1. - С. 109 - 112.
- 16 Даркевич, В.С. Народная культура Средневековья: Пародия в литературе и искусстве IX-XVI вв. / В.С. Даркевич. — М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2016. — 288 с.
- 17 Карасев, Л.В. Мифология смеха / Л.В. Карасев // Вопросы философии. — 1991. — №7. — С.85.
- 18 Карасев, Л.В. Опыт несмеяния / Л.В. Карасев // Человек. — 1992. — №5. — С.14-28.
- 19 Карасев, Л.В. Смех и зло / Л.В. Карасев // Человек. — 1992. — №3. — С.18.
- 20 Карасёв, Л.В. Философия смеха / Л.В. Карасев. — М.: Российский гуманитарный университет, 1996. — 224 с.
- 21 Караткевіч Уладзімір // Беларускія пісьменнікі (1917—1990): Даведнік; Склад. А.К. Гардзіцкі. Нав.рэд. А.Л. Верабей. — Мінск: Мастацкая літаратура, 1994. — 653 с.
- 22 Караткевіч, У. Вясна ўвосень: казкі / У. Караткевіч. — Мінск: Юнацтва, 2000. — 80 с.
- 23 Караткевіч, У. Збор твораў. У 25 т. Т. 5. Легенды. Навела. Паэма. Аповесць: 1960 – 1972 / У. Караткевіч. — Мінск: Маст. літ., 2013. — 541 с.
- 24 Караткевіч, У. Збор твораў: У 8 т. Т. 6. Хрыстос прыязмліўся ў Гародні. / У. Караткевіч. — Мінск: Маст. літ., 1990. — 494 с.

- 25 Караткевіч, У. Збор твораў: У 8т. Т.2. Аповесці, апавяданні, казкі / У. Караткевіч. – Мінск: Маст. літ., 1988. – 511 с.
- 26 Конан, І. Нацыянальная гуманістычная ідэя ў рамане "Хрыстос прыязмліўся ў Гародні" Уладзіміра Караткевіча / І. Конан // Роднае слова. — 2007. — N 3. – С. 6-7.
- 27 Краткая литературная энциклопедия: В 9 т. [Электронны рэсурс] / - М.: Сов. Энцикл., 1962 - 1978. URL: <http://feb-web.ru/feb/kle/Kle-abc/ke3/ke3-6892.htm>
- 28 Литературный энциклопедический словарь / Под общ. ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. - М.: Советская энциклопедия, - 1987. - 752 с.
- 29 Лихачев, Д.С. Смех в Древней Руси / Д.С. Лихачев, А.М. Панченко, Н.В. Поньрко. – Ленинград: Наука, 1984. – 295 с.
- 30 Лихачёв, Д.С. Смех как мировоззрение / Д.С. Лихачёв // Смех в Древней Руси. – М.: Худ. лит. – 1984. – 296 с.
- 31 Лихачев, Д.С., Панченко, А.М. «Смеховой мир» Древней Руси / Д.С. Лихачев. – Л.: Наука. – 1976. – 204 с.
- 32 Літвінава, Ю. Сатыра і гумар у паэзіі Уладзіміра Караткевіча / Ю. Літвінава // Роднае слова. - 2006. - № 12. - С. 18-20.
- 33 Літвінава, Ю. Сатыра і гумар у паэзіі Уладзіміра Караткевіча / Ю. Літвінава // Роднае слова. — 2006. — N 12. – С. 18-20.
- 34 Лявонава, Е. Біблейскія алюзіі ў творчасці Уладзіміра Караткевіча / Е. Лявонава // Польша. — 2007. — N 3. – С. 183-187.
- 35 Макарэвіч А. М., Яфімава М. Б., і інш. Уладзімір Караткевіч // Беларуская дзіцячая літаратура / Пад рэд. А. М. Макарэвіча, М. Б. Яфімавай. — Мінск: Вышэйшая школа, 2008. — 688 с.
- 36 Мальдзіс, А.І. Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча: Партрэт пісьменніка і чалавека / А.І. Мальдзіс. – Мінск: Маст. літ., 1990. – 230 с.

- 37 Марціновіч Д. «Донжуанскі спіс» Караткевіча: Літаратуразнаўчыя даследаванні і артыкулы / Д. Марціновіч. — Мінск: Чатыры чвэрці. — 2012. — 114 с.
- 38 Новиков, В. И. Книга о пародии / В.И. Новиков, - М.: Советский писатель, - 1989. - 540 с.
- 39 Панченко, А.М. Смех как зрелище / А.М. Панченко // Смех в Древней Руси. - М.: Науч. лит. — 1984. — 296 с.
- 40 Паньков, Н.А. Теория карнавала и "русское отношение к смеху" / Н. А. Паньков // Вестник Московского университета. — 2005. — N 2. — С. 60-73.
- 41 Поньрко, Н.В. Святочный и масленичный смех / Н.В. Поньрко // Смех в Древней Руси. - М.: Науч. лит. — 1984. — 296 с.
- 42 Попова, И. Л. "Карнавал" как термин М. М. Бахтина: генезис понятия сквозь призму истории текста / И. Л. Попова // Известия РАН. Серия литературы и языка. — 2008. — С. 46-52.
- 43 Пропп, В.Я. Проблемы комизма и смеха / В.Я. Пропп. — М.: Лабиринт. — 2002. — 190 с.
- 44 Рагойша, В. Невядомы Уладзімір Караткевіч / В. Рагойша // Беларускі гістарычны часопіс . — 2005. — N 11. — С. 11-16.
- 45 Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць: Нататкі літ. творчасці / А. Русецкі. — Мінск: Маст. літ., 2000. — 300 с.
- 46 Словарь литературоведческих терминов / Л.И. Тимофеев и С.В. Тураев. - М.: Просвещение, - 1974. - 509 с.
- 47 Соболева, М.Е. Карнавал деконструкции: бахтинская концепция диалогического разума / М. Е. Соболева // Вопросы философии. — 2009. — N 12. — С. 80-93.
- 48 Сяо Цзингьюй Эстетика смеха М. М. Бахтина и китайская народная смеховая культура / Сяо Цзингьюй // Вестник Московского университета. — 2006. — N 1. — С. 73-82.

- 49 Ткачова, П. Сатыра і гумар у сістэме родаў, жанраў, відаў літаратуры / П. Ткачова // Роднае слова. - 1998. - №7. - с. 23-28.
- 50 Тычына, З. Карнавальны "свет наадварот" у паэме "Тарас на Парнасе" Канстанціна Вераніцына : паэтыка сну / З. Тычына // Роднае слова. — 2007. — N 4. — С. 9-11.
- 51 Уладзімір Караткевіч і яго творчасць у еўрапейскім культурным кантэксце: Навук. збор. / Рэдкал. А. Мальдзіс (гал. рэд.) і інш. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000. – 272 с.
- 52 Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду! : успаміны, інтэрв'ю, эсэ / уклад. Г. В. Шаблінскай. — Мінск: Маст. літ. – 2005. — 518 с.
- 53 Уладзімір Караткевіч: вядомы і невядомы / Уклад.: А. Верабей, М. Мінзер, С. Панізнік. — Мінск: Літаратура і мастацтва. – 2010. – 364 с.
- 54 Чарнышова. Л. В. Адлюстраванне народных і хрысціянскіх уяўленняў праз змяню ў раманах Уладзіміра Караткевіча "Хрыстос прызямліўся ў гародні (Евангелле ад іуды)" / Л. В. Чарнышова // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. — 2007. — N 7. — С. 27-32.
- 55 Шынкарэнка, В. К. Пад ветразем дабра і прыгажосці: Жанрава-стылявыя асаблівасці прозы У. Караткевіча / В.К. Шынкарэнка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1995. – 175 с.
- 56 Щукин, В.Г. Дух карнавала и дух просвещения : (Бахтин и Лотман) / В. Г. Щукин // Вопросы философии. — 2008. — N 11. — С. 95-129.
- 57 Яршоў І. Зямля Караткевіча / І. Яршоў, В. Сіднякова. — Орша: Маст. літ. – 1997. — 238 с.